

NEW AGE DE COMPLETE 'MENSCH'

Of je gaat ervoor, blindelings. Of je bent fabeliekant tegen. Zo ongenueanceerd loopt de scheidslijn als de *new age* beweging ter sprake komt. Voorstanders spreken over een nieuw tijdperk dat licht brengt in het duister. Tegenstanders zien het zwarter in. Robert Steijn schreef na de brief aan Eva van Schaik (Notes nr.3) een vervolg; over het mysterie, Boeddhistische principes, het hier en nu, *new age* en dans.

Ron Vawter in *Philoktetes-Variaties*. Foto: Jan Ritsema.

Een intellectueel zwaargewicht als Peter Sloterdijk houdt zich bij het verleden. Hij voorspelt een dictatuur als het Derde Rijk, omdat soortgelijke esoterische bewegingen aan het begin van deze eeuw een uitstekende voedingsbodem voor het mythisch rassendenken van het fascisme vormden'. Overdrijven is natuurlijk ook een kunst, maar het blijft een probleem dat ideologisch beschouwd het *new age* denken moeilijk te doorgronden is door de veelvormigheid waarin zij zich presenteert. Wie de mini-advertenties in *de Volkskrant* leest, weet hoe er in korte tijd een ware kermis van aanbiedingen is ontstaan van mensen die hun diensten verlenen aan mensen die 'aan zichzelf willen werken'. Aura-lezen, voetmassage, een cursus Gestalt, een cursus tantra: de mogelijkheden zijn momenteel legio om de grenzen van het eigen bewustzijn op te rekken of op zijn minst te leren kennen. Cynici zullen deze marktbevingen uitleggen als het eindpunt van een tijdperk waarin het individu slechts uit is op bevrediging van zijn verlangens; de vervolmaking van *The culture of Narcism*. De praktiseerders zullen echter antwoorden dat zulke cursussen niet bedoeld zijn om het ego te versterken, maar juist om het individu te bevrijden van zichzelf. Pas als hij zich weet los te maken van zijn eigen privé-beslommeringen, zijn eigen angsten en verlangens - bijvoorbeeld door bepaalde meditatie of ontspanningsoefeningen - pas dan komt hij in contact met waar het allemaal in de *new age* beweging om begonnen is: een realiteit die het individuele ontstijgt. Die spirituele dimensie wordt per stroming binnen de *new age* beweging anders verwoord. Sommigen spreken over het Al. De holisten over het 'heel maken van het lichaam'. De meer theatrale tak houdt het op 'het bundelen van het licht'. En Boeddhisten spreken al eeuwenlang over 'het deelachtig worden van de leegte' als het ideaal, waarnaar wij ons leven lang naar zouden moeten streven.

ONVERMOEDE IMPULSEN

Met zijn helder onderbouwde theorie vormt het boeddhisme trouwens de duidelijkste grondslag van de *new age* beweging. Het is een godsdienst die zich gemakkelijk leent voor filosofische bespiegelingen met verregaande consequenties. Zo heeft het in de jaren zestig de kijk op de moderne dans in Amerika drastisch veranderd. De invloed van het individu, in concreto de choreograaf die zijn persoonlijke preoccupaties in dans vertaalt, werd binnen het choreografisch werkproces uitgeschakeld. Het toeval werd bepalend. Beslissingen over richting en tijdsduur werden genomen door het opgooien van munten (I Tjing). Cage en Cunningham, die deze conceptuele aanpak van de dans ontwikkelden, begonnen in hun werk de leegte toe te laten. Zij incorporeerden stilte en stilstand als zintuiglijk waarneembare realiteiten in de muziek en in de dans. Niet alleen binnen de choreografische structuur werd gezocht naar een dimensie die het individuele zou kunnen ontstijgen. De eerste generatie postmoderne dansers

I. In: *Filosofie Magazine*, januari, nr.1, 1994, 20-23.

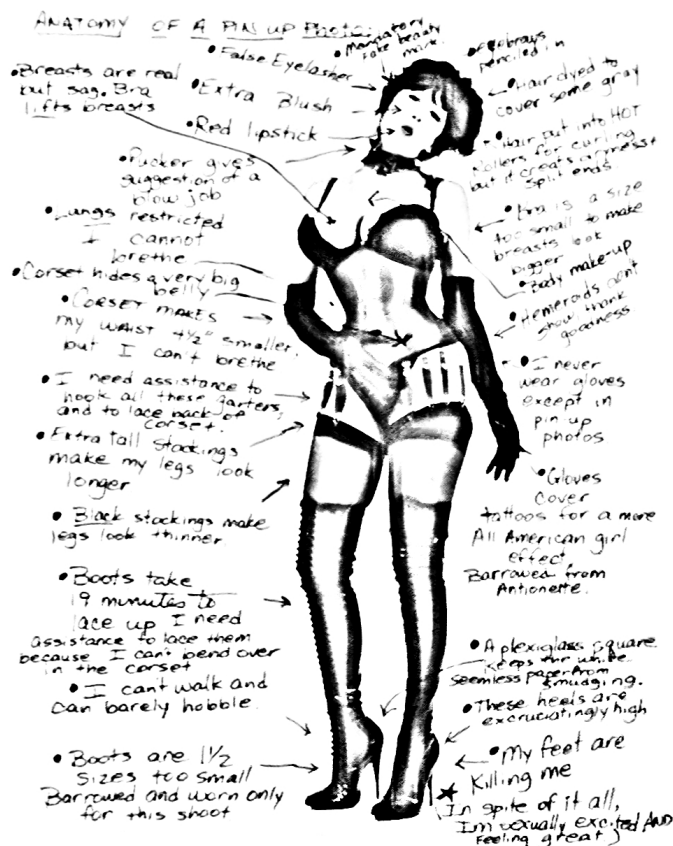
van de Judson Church probeerde ook het lichaam van het zelf te bevrijden. De danser liet zijn eigen wensen voor wat ze waren. Hij begon naar zijn lichaam te luisteren en gaf gehoor aan onvermoede impulsen die hem bijna als vanzelf deden bewegen. Hij danste niet. Hij liet de dans ontstaan, zonder enige spanning van zijn kant. Ontspanning was het mode-woord, het lichaam moest vrij zijn van persoonlijke ambities. De geest op scherp om elk moment een impuls op te vangen die hem opnieuw in gang zou zetten, of zijn al in gang gezette beweging anders zou inkleuren. Improvisatie bleek een geschikte methode om het observeren van het moment zelf te verscherpen.

Die allesoverheersende nadruk op het nu zien we ook terug bij de new age beweging. Het is een van de redenen waarom deze beweging zo ervaringsgericht werkt met cursussen en therapeutische sessies. Anders dan het denken dat zich kan verplaatsen van het verleden naar de toekomst, blijft de lichamelijke ervaring per definitie in het heden verankerd. Zelfs traumatische ervaringen vanuit het verleden, bijvoorbeeld vanuit voorgaande levens - veel new age aanhangers geloven in reïncarnatie - kunnen alleen worden opgelost door ze opnieuw in het heden voelbaar te maken, te observeren en op het moment van die ervaring zelf te overwinnen. Begrippen als verleden en toekomst zijn volgens boeddhisten zelfs illusies, malversaties van de geest die maar niet kan accepteren dat hij buiten het moment van het nu geen enkel bestaansrecht heeft.

NIET VIRTUOOS

In Nederland is De School voor de Nieuwe Dans Ontwikkeling de fysieke en mentale aandacht voor het nu binnen de dans altijd trouw gebleven. Pauline de Groot, één van de oprichters van de opleiding, start komend seizoen met een serie van improvisatie-voorstellingen onder de titel VOID, het engelse equivalent voor het boeddhistische begrip van leegte. Het zou prachtig zijn als Pauline de Groot, die door de danswereld lange tijd als 'achterhaald' terzijde is geschoven, nu opnieuw een publiek vindt met haar voorstellingen. In ieder geval zal het doorgewinterde new age publiek geenszins van mening zijn dat deze vorm van dans te introvert en te weinig teatraal is. Integendeel, die toeschouwers gaat het niet om een virtuoos spektakel, maar slechts om de waarachtigheid van het moment. In de zin dat de danser zo exact mogelijk zijn publiek laat delen in wat er in het lichaam aan impulsen en beweging opkomt en weggaat.

Die ervaring te willen delen met het publiek heeft Desirée Delauney zelfs letterlijk tot inzet gemaakt van haar solo *Al-cool*. Zij maakt met haar dansen het publiek medeplichtig aan wat er in haar lichaam omgaat. Maar ook wat er in haar geest omgaat houdt ze niet verborgen. Tussen het dansen door houdt ze de toeschouwers op de hoogte van privé-associaties die op dat moment bij haar omhoog komen. Ze heeft tot die openlijke gedachtenwisseling besloten, om te vermijden dat haar reis door het functioneren van haar lichaam anders te veel als een naar binnen gericht onderzoek zou worden ervaren. Nu maakt ze ons medeplichtig aan dat onderzoek. Daarmee zijn haar bewegingen ook persoonlijker geworden.

Hier zien we niet langer een van zichzelf onthecht individu aan het dansen. Hier spreekt de dans de taal van een persoon die zich voor het publiek binnenste buiten wil keren. Het is duidelijk, hier moeten veel persoonlijke blokkades overwonnen worden in de zoektocht naar totale vrijheid. Als zij op een gegeven moment uitgedanst is, ontdoet ze zich van haar kleren en staat naakt voor het publiek. De sensaties van zweet op haar huid zijn dan even sterk geworden als de sensaties die onderhuids de heftige dans hebben gevoeld. Ze vertelt ons dat er voor haar op dat moment geen binnen of buiten meer bestaat. Een meditatieve ervaring, die haar een grenzeloos gevoel van vrijheid geeft. Een gevoel dat haar uiteindelijk door de ruimte doet rennen, blij als een kind, om de luchtverplaatsing die ze langs haar lichaam voelt.

NOT DONE

Eerder liet Desirée dansend zien hoe onvrij ook het moment van het nu ervaren kan worden. Dit was het geval, toen ze met haar partner Boris Gerrets in de productie *Ici, Maintenant ou Jamais* hun tien jaar lange verhouding of wat daarvan over was op het podium tot inzet maakte van hun improvisaties. Het resultaat was een strijdtoneel waar op het moment van presentatie zelf onderhuids woekerende irritaties openbarstten en in beweging werden omgezet. 'Huwelijkstherapie' was kort en krachtig de verzuchting van Volkskrantrecensent Ariejan Korteweg en hij bedoelde daarmee: wat heb ik daar mee te maken als toeschouwer? Want het is 'not done' om je privé-sores zo publiekelijk te maken. Wie zich daar niet voor afsluit, ziet als in een laboratorium, clean en sec, zonder morele veroordeling de mechanismen blootgelegd waarmee twee mensen elkaar verstikken. Ze kunnen elkaar niet loslaten en tegelijkertijd leeft er zoveel aan opgekropte gevoelens dat ze ook niet in staat zijn elkaar in het heden te treffen zonder de ballast van wat er allemaal in het verleden

is gebeurd. Als in een Gestalt-therapie sessie wordt het publiek gedwongen bij het blootleggen van zo'n conflict aanwezig te zijn. En net als in Gestalt-therapie, wordt het publiek gedwongen op die uit het verleden overgebleven mechanismen te reageren; door mee te gaan met sommige impulsen die de spelers tonen of door te ervaren dat men zelf heel anders zou reageren in een desbetreffende situatie. Op dat moment is die relatieproblematiek geen individuele, maar een publieke ervaring.

BERUSTING

Privéleven en theater is nog diepgaander met elkaar verbonden in de voorstelling *Philoktetes-Variaties*, die onlangs bij het Kaaitheter in première is gegaan. Ron Vawter speelt de rol van Philoktetes. Het is het verhaal van een Griekse held, die sinds hij door een slang gebeten is ongeneeslijk ziek is. Zijn wond verspreidde zo'n ondraaglijke stank dat hij door zijn landgenoten op een onbewoond eiland achtergelaten is. Zodoende draagt hij zijn pijn in volstrekte eenzaamheid. Een zelfde lot is de homoseksuele aids-patiënten in Amerika beschoren, aldus Ron Vawter in een televisie-interview naar aanleiding van de voorstelling. Vawter weet waarover hij praat, want hij is zelf aids-patiënt. Eigenlijk is het gegeven van Philoktetes voor hem een alibi om zijn eigen ziekte en zijn naderende dood in de ogen te kunnen kijken. En met hem zijn publiek. We zien Vawter, spelend als een zieke man. Hij spreekt kortademig, moet soms het podium op geholpen worden en lijkt snel moe. De vraag blijft echter tot het einde toe of hij dit nu speelt, of dat hij dit nu ook werkelijk is, zo ongemerkt loopt de wereld van Philoktetes in die van Ron Vawter over. Regisseur Jan Ritsema sprak in hetzelfde televisie-interview over hoe geweldig het was om nu met Vawter te kunnen werken. Alles wat Vawter tijdens de repetities liet zien, bestempelde hij als een 'complete ervaring'. Het is alsof Vawter noodgedwongen door zijn naderende einde meer tot de essentie van het spelen kan doordringen, omdat hij niets meer te verliezen heeft. We zien in het spelen de volle overgave van het moment. Vooral in de manier waarop hij terloops zijn teksten de ruimte inwerpt, alsof er een berusting tussen de woorden is gekomen.

EXTASE

Indrukwekkend wordt die staat van zijn op het moment dat Vawter, met zijn medespelers, in het laatste tableau een begrafenis ensceeneert om er vervolgens een foto van te kunnen maken. Veel van Vawters gedachten zouden zich waarschijnlijk concentreren op dat ene moment in de toekomst dat hij dood zal gaan. Maar zoals alles wat zich nog moet afspelen, kunnen we ons daar geen voorstelling van maken, laat staan een vaststaand beeld van produceren. Eén voor één stappen Vawter en zijn twee medespelers in de kist om zich te laten fotograferen. Vawter houdt de regie in handen; het spel is half amateuristisch. Het is 'tussen de schuifdeuren toneel', waardoor het door witte vitrage verholde eindbeeld van extase volkomen gerelativeerd wordt. De extase wordt niet als ervaring getoond, hooguit in zijn aanzet, als het verlangen ernaar van iemand die weet dat hij zal sterven en begrijpt dat zo'n beleving niet valt af te dwingen. Daar kun je je hooguit voor openstellen. Onontkoombaar therapeutisch, zo noemde

Vawter het gegeven dat Aids zijn leven en zijn werk is binnengedrongen. Hij dwingt zich na te gaan wat de zin van zijn lot is. De vraag naar waarom juist hij getroffen wordt, wordt pregnant verwoord in de tekst die Amerikaanse tekstschrijver John Jesurun speciaal voor deze gelegenheid schreef. Anders dan de twee andere, al bestaande teksten van Heiner Müller en André Gide, verbindt Jesurun het Philoktetes-thema met een in wollige metaforen gedrenkte zoektocht naar de kosmische zin van het sterven. In de filmbeelden van Leslie Thornton die tijdens de voorstelling boven de scène zweven, is dit zoeken naar een spirituele rechtvaardiging nog duidelijker gematerialiseerd. De beelden zijn van een ontroerende schoonheid in hun poging een symbolische brug te slaan tussen leven en dood. We zien Ron Vawter in de houding van een embryo steeds kleiner door de ruimte zweven, terwijl tegelijkertijd de buik van een zwangere vrouw in beeld komt. De aankomende vernietiging die in sommige filmbeelden gesuggereerd wordt, heeft niets gewelddadigs. De dood die aan alle bestaande orde een eind maakt, wordt in beeld gebracht als een windstorm die alles met zich meeneemt. Alsof sterven inderdaad een vorm van ontvlieden is.

POLITIEK STATEMENT

In Amerika is het *new age* denken blijkbaar diep in het bewustzijn doorgedrongen. De Amerikaanse toevoegingen aan het Philoktetes thema verraden een denken in kosmische begrippen, waarbij de individuele beleving van het noodlot plaats moet maken voor de verheerlijking van grotere processen die aan het leven en de natuur ten grondslag moeten liggen. Die zweverige toevoegingen staan prachtig haaks op de gedegen, politieke en bombastische machtsanalyse van Müllers verwerking van het Philoktetes-thema.

Aids en het zoeken naar een spirituele dimensie van dit lot komt bij meerdere kunstenaars tot uitdrukking. Zo eindigt de franse autobiografische film *Les Nuits Fauves* van de aan aids overleden Karl Goddard met een kosmisch getinte monoloog over het een worden van de hoofdpersoon met de natuur, met de golven en het licht. De duitse regisseur Peer Raben zoomde in zijn allerlaatste film *Sehnsucht nach Sodom* in op zijn kankervlekken, die van heel dichtbij gefilmd uiteindelijk het beeld oproepen van het oneindige heelal. Soortgelijke kankerplekken zijn ook tijdens de voorstelling voortdurend zichtbaar op de huid van Ron Vawter, want hij speelt Philoktetes grotendeels naakt. Daarmee dwingt hij het publiek na te denken over de noodzaak om theater te blijven maken als je zelf ziek bent. Het dwingt je om je in de situatie van Vawter te verplaatsen. En daarmee werkt Vawters optreden bijna als een politiek statement in een samenleving waarin de dood vooralsnog verbannen wordt, zeker als het de dood van homoseksuelen betreft. Vawter vertelt dat het voor hem van grote maatschappelijke betekenis is om op het podium een andere kijk op homoseksuele liefde te geven. Als homoseksueel mist hij in het Amerikaanse openbare leven een kader om zijn vermogen tot liefhebben als iets positiefs te zien. Aids wordt daar toch voornamelijk gezien als een straf die homoseksuelen over zichzelf hebben afgeroepen.

Milarepa. Nicholas Roerich (1874-1947).

OM DE LUST

Een nog duidelijker voorbeeld van het verheerlijken van de sexualiteit, dwars door alle burgerlijke waarden heen is het werk van Ellen Steinberg die op het podium transformeert in Annie Sprinkle, de verkondiger van de vrije liefde. In een land waar de sex-industrie big-business is, maar de schaamte hoog, haalt ze de porno uit de huiskamers en propageert ze in een documentaire-achtige performance de geneugten van een stimulerend sex-leven. Ze speelt de rol van porno-ster, maar neemt daar ook tegelijkertijd afstand van door zich op te stellen als een kwebbelende cabaretière die menig vooroordeel beslecht. Zonder in het wollige jargon van menig televisieprogramma over sexualiteit te vervallen, noemt ze alles bij de naam. Daar heeft ze plezier in, want het gaat uiteindelijk om de lust. Net als Vawter laat zien dat hij geen angst heeft de dood onder ogen te komen, lijkt Annie Sprinkle geen enkele angst te hebben om ervoor uit te komen dat ze wordt geprikkeld door pornografische beelden. Haar optreden is er zelfs een ode aan. En hoe plat pornografie in zijn iconografie ook kan overkomen, eigenlijk voert de priesteres hiermee een serieuze eredienst aan de sexuele liefde op. Een hoogtepunt in haar voorstelling is het laten zien van een langdurig orgasme. Het lijkt de meest intieme ervaring die je met het publiek kunt delen. En of het nu bij tijd en wijle echt is of gespeeld, het is in ieder geval de hartstocht en het plezier waarmee het wordt gedaan die het publiek een gevoel van vrijheid geeft. De godin van de liefde, zoals zij zichzelf afficheert, geeft ook thuis godinnen/sletten workshops waarin vrouwen zich kunnen hullen in allerlei fetisjistische voorwerpen om elkaar daarna op de foto te zetten. Het beeld is blijkbaar het bewijs dat het individu ook die kant in zich heeft om verder te ontwikkelen. Ook nu weer gaat het om het bevrijden van het publiek uit zijn blokkades. In dit geval van het losmaken van deze sexuele energie die binnen het tantrisme gezien wordt als de belangrijkste bron van leven. Annie Sprinkle is door de documentaire *Sacred Sex*, die de *new age* beweging onderzocht op het transcendent maken van de sexuele ervaring, als een van de belangrijkste vertegenwoordigers binnen die stroming geportretteerd.

OPEN EN BLOOT

De volgelingen van de voormalige Baghwan-beweging zijn er niet op uit om in meditatie de dood toe te laten. Op zoek naar de innerlijke waarheid hebben zij zich op de verdieping van de sexuele ervaring gestort. De Annie Sprinkle van Nederland zou misschien Dette Glashouwer kunnen worden, die in haar produkties bij Suver Nuver steeds openlijker en persoonlijker een wereld van sexualiteit zoekt die losgekoppeld kan worden van haar godsdienstige achtergrond van schuld en boete. Ook zij geeft zich in haar laatste voorstelling *Negerangst* letterlijk bloot.

Misschien is naakt wel een sleutelbegrip voor theatermakers die zichzelf binnenstebuiten willen keren op het podium. Boris Gerrets deed het in *Ici, Maintenant ou Jamais*, Desirée Delauney in *Alcool*, Ron Vawter in *Philoktetes-Variaties* en de Mug met de Gouden Tand laat zelfs in haar vagina kijken. Dat bloot is niet bedoeld om het publiek te verleiden. Het gaat er meer om het publiek te laten zien dat men niets te verbergen heeft, dat men zich kwetsbaar 'openstelt' en de behoefte voelt om te laten zien wat er werkelijk in het lichaam plaatsvindt. Toneelspelers als Vawter, Sprinkle en Glashouwer, door zich te laten zien met hun persoonlijke verlangens en angsten. Dansers als Desirée Delauney door te laten zien hoe zij in haar lichaam opgesloten is, hoe zij de gevangene is van dwangmatige processen die zij maar moeilijk ter zijde kan schuiven. Toch geldt voor allen dat het observeren van hun eigen lichaam, of de eigen gedachten en gevoelens niet het uiteindelijke onderwerp van hun optreden is. Het eigenlijke onderwerp is het laten zien hoe men die individuele preoccupaties kan ontstijgen. Zeker op momenten waarin het er op aankomt. Als men de dood in het vizier krijgt, of als men een liefdesrelatie aan wil gaan. De *new age* beweging kan zich geen betere wegbereiders van hun denken voorstellen, omdat ze hun theorieën presenteren binnen de menselijke maat, in de onbeholpenheid van hoe het op dat moment voor de spelers aanvoelt. In de waarachtigheid van dat moment. Volkomen in het hier en nu.

Robert Steijn